

# The preventive role of media literacy during the Covid-19 epidemic on cybercrime in Iranian society

Mokhtar Bidarvand

PhD. of Student in Criminal Law and Criminology, Department of Law, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran,

**babak pourghahramani**

Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran. (Corresponding Author)  
pourghahramani@iau-maragheh.ac.ir

## Keywords:

Covid-19  
Pandemic, Media  
Literacy, Cyber  
Space, Prevention,  
Cyber Crimes

## Abstract

In the conditions of the spread of the Covid-19 virus and the pervasiveness of the transformation of everyday affairs in the heart of societies and the emergence of a critical control with the onslaught of references in the cyberspace, the present research has investigated the impact of the Covid-19 pandemic on the number of cybercrimes and media literacy. The research method is applied in terms of its purpose and descriptive-survey in terms of execution method. The statistical population includes university professors, lawyers, judges, lawyers, and IT experts in the year 1400-1401. The statistical sample was 90 people, which was selected from the society by stratified random sampling. We have also used the single-sample t statistic method to analyze the research hypotheses. In line with the investigation of the role of the covid-19 pandemic on increasing the level of media literacy and reducing cybercrimes, as well as the existence of a significant relationship between increasing media literacy and reducing the number of crimes in the cyber space, the results of the study show that the Covid-19 crisis has had a positive and significant effects in increasing the level of media literacy as well as the number of crimes. Despite the increase in media literacy, we are facing a slight increase in cybercrime, but in proportion to the amount of crowding of users in cyberspace and the number of crimes before the Covid-19 pandemic and during the pandemic, we can see a decrease in crimes.



This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license:

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

# نقش پیشگیرانه سرمایه اجتماعی رسانه‌ای در دوران اپیدمی کوید ۱۹ بر بزهکاری سایبری در جامعه ایران

مختار بیداروند

دانشجوی دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه، (مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری می باشد)

بابک پور قهرمانی

دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران (نویسنده مسئول)

pourghahramani@iau-maragheh.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۸ اسفند ۱۴۰۱

تاریخ دریافت: ۱۸ آبان ۱۴۰۱

## چکیده

در شرایط فراگیری ویروس کووید-۱۹ و تسری دگرگونی امور روزمره در بطن جوامع و بروز بحرانی کنترل با هجمه مراجعات در فضای سایبر؛ پژوهش حاضر به بررسی تأثیر پاندمی کووید-۱۹ بر میزان جرائم سایبری و سواد رسانه‌ای پرداخته است. روش تحقیق به جهت هدف، کاربردی و از نظر روش اجرا، توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری شامل اساتید دانشگاه، حقوقدان‌ها، قضات، وکلای دادگستری، کارشناسان فناوری اطلاعات در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۰ می‌باشند نمونه آماری ۹۰ نفر بوده که با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای از جامعه برداشته شده است. همچنین برای تحلیل فرضیه‌های پژوهش نیز از روش آماری  $t$  تک نمونه‌ای استفاده نموده‌ایم. در راستای بررسی نقش پاندمی کووید-۱۹ بر افزایش میزان سواد رسانه‌ای و کاهش جرائم سایبری و همچنین وجود رابطه معنادار بین افزایش سواد رسانه‌ای و کاهش میزان جرائم در فضای سایبر، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بحران کووید-۱۹ در افزایش سطح سواد رسانه‌ای و افزایش میزان جرائم تأثیر مثبت و معنی‌داری داشته است. باوجود افزایش سواد رسانه‌ای، به‌صورت کمی با افزایش بزهکاری سایبری مواجهیم اما در تناسب میزان ازدحام کاربران در فضای مجازی و میزان جرایم قبل از پاندمی کووید-۱۹ و دوران پاندمی می‌توان به کاهش جرائم پی برد.

**واژگان کلیدی:** اپیدمی کووید-۱۹، سواد رسانه‌ای، فضای سایبر، پیشگیری، جرائم سایبری.

## مقدمه

با توجه به ظهور اپیدمی کووید-۱۹ که بشر خودشیفته را از توهم خارج کرد و به کاستی‌هایش آگاه ساخت (شاملو، ۱۳۹۹: ۱۳۷)، تجلی حضور اجتناب‌ناپذیر در فضای مجازی و دگرذیسی کارایی ابزارهای نوین ارتباطی، و ریشه دواندن کلیه فعالیت‌های روزمره اجتماعی در فضای سایبر به مراتب بیش از پیش بر ایفای نقش فضای مجازی در سطوح مختلف جوامع صحنه گذارده است. (بیگ زاده، قاری سید فاطمی، محمودی، لطیفیان ۱۳۹۹: ۲۹)، در راستای پاسخگویی استراتژیک به بحران کنونی، نیاز به درجه بالایی از خلاقیت، ذهن باز نسبت به فرضیات چالش بر انگیز و تمایل به جستجو در میان تهدیدات و پذیرش فرصت‌های جدید ایجاد شده توسط کووید-۱۹ دارد (مقبلی، ۲۰۱۴: ۲). مهمترین تهدیدات و آسیب‌های اجتماعی که امروزه منجر به ناامنی در جوامع از جمله کشور ایران شده است، تشدید وقوع جرایم در فضای سایبر است. (توکلی و مرتضوی و کشاورز ترک، ۱۳۹۹: ۱۱۷) جرایم سایبری جرایمی است که با استفاده از فناوری‌های رایانه‌ای و ارتباطی انجام شده است (اوکتان و سبی، ۲۰۱۹: ۲۸۷) بنابر این جرایم سایبری جدیدترین و شاید پیچیده‌ترین مشکل در دنیای کنونی است (داشورا، ۲۰۱۱: ۲۱۲) همچنین جرایم سایبری به عنوان یک مشکل بزرگ بین‌المللی شناخته شده است (فرنل، ۲۰۰۳: ۸) کاربران فضای سایبر و علی‌الخصوص شبکه‌های اجتماعی در معرض تهدیدات و آسیب‌های مختلفی از جمله انحرافات اخلاقی و عقیدتی، مشکلات روحی و روانی، سرقت اطلاعات، مزاحمت‌های اینترنتی و ... قرار دارند. (بهره مند، محمدکوره پز، سلیمی، ۱۳۹۳: ۱۶۳) فلذا به نظر بهترین راه ممکن در شرایط بحرانی کنونی با وجود هجوم غیر قابل کنترل در این فضا که دلیل آن فراگیری کووید-۱۹ هست، تکامل راهبردهای پیشگیرانه که در راس آن ابزارهای آگاهی بخشی و دانش افزا همچون سواد رسانه‌ای قرار دارد ۴ میسر است (غنی زاده و یوسفی و صدیق اورعی، ۱۳۹۹: ۵۰). ورود فناوری اطلاعات و تغییر سبک زندگی بویژه فضای مجازی که در آینده نزدیک بخش جدانشدنی زندگی بشر شده و در صورت عدم رعایت امنیت و آموزش استفاده صحیح از بستر فناوری؛ مخاطرات جبران ناپذیری را رقم خواهد زد. مهمترین مؤلفه در پیشگیری از وقوع جرایم سایبری افزایش آگاهی شهروندان و تلاش و همت جمعی است (محمدی بزرگر، ۱۳۹۹: ۱۴۷-۱۴۸). با ظهور بحران پاندمی کووید-۱۹ و سیل مراجعات کاربران و شهروندان عصر جهانی که در یک محیط رسانه‌ای زندگی می‌کنند، کسب مهارت‌ها و تکنیک‌های جدید، تعامل موثرتر و عمیق‌تر با لایه‌های مختلف پیام‌های رسانه‌ای ضرورت دارد. (روگو، ۲۰۰۹: ۷۲) رسانه می‌تواند با القای مفاهیم و فرهنگ مولد و ارزش ساز، ابزاری برای تداوم وضع بهبود جامعه تبدیل شود و زمینه پیشگیری در سطح اجتماعی را از این طریق فراهم سازد. (رضوی و عبدالملکی، ۱۳۹۹: ۹۹) فلذا اگر سواد رسانه‌ای را علم تنظیم‌کننده روابط میان مخاطب و رسانه‌ها بر اساس هنجارهای درونی شده بدانیم، نباید از بررسی جایگاه آن در سیاست‌های رسانه‌ای کشورها غافل شویم (حق‌پرست و دهقان شاد، ۱۳۹۳: ۱۳۸)؛ چرا که رسانه‌ها به ویژه رسانه‌های دولتی، به همان میزان که می‌توانند بحران را مدیریت کنند، می‌توانند سبب تشدید بحران شوند (حق‌گو و سلیمانی، ۱۳۹۹: ۷۸). در شرایط حاکم که دنیای امروز رسانه‌ها به یکی از اجزای اصلی جوامع بشری تبدیل شده‌اند، افزایش سطح سواد رسانه‌ای یکی از ملزومات اساسی برای همه محسوب می‌گردد (خواجه و انبارکی، ۱۳۹۳: ۳۳). هدف اصلی از آموزش سواد رسانه‌ای را می‌توان دسترسی، تجزیه و تحلیل و تولید ارتباط در اشکال گوناگون رسانه‌ای و مصرف انتقادی محتوای رسانه‌ها، کسب مهارت در مدیریت

<sup>۱</sup> Okutan& Cebi

<sup>۲</sup> Dashora

<sup>۳</sup> Furnell

<sup>۴</sup> Media Literacy

اطلاعات، شناخت تأثیرات ممکن در استفاده از رسانه‌ها و افزایش پتانسیل جهت انجام گفت‌وگو دموکراتیک در جامعه جهانی دانست. (خواجه، انبارکی، ۱۳۹۳: ۳۳). فلذا جوامع بایستی نه تنها درباره محتوای رسانه‌های معاصر اطلاعات کسب کنند بلکه مهارت‌هایی را بیاموزند و تمرین کنند که در جریان زندگی در فرهنگ رسانه‌ای جهانی بدان نیازمندند. (نصیری و بخشی و هاشمی، ۱۳۹۱: ۵۲) یکی از بارزترین نیازهای اجتماع، لزوم توجه به سیاست‌گذاری صحیح در بستر رسانه‌هاست تا بتوانند زمینه حرکت رسانه را از یک رسانه قدرت-مصلحت محور، به سمت رسانه خدمت-نیاز فراهم سازند. (برانتچیان و هاشمی و جعفری و سلطانی فر، ۱۴۰۰: ۱۲۵) اهداف اصلی تحقیق بر این بوده تا با بررسی تأثیر اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش سطح سواد رسانه‌ای کاربران و تأثیر آن در آمار جرایم سایبری را مورد بررسی قرار دهند. که در راستای این هدف نیز به بررسی تأثیر اپیدمی کووید-۱۹ بر ازدحام کاربران و ارتباط افزایش ازدحام کاربران با نوسان سطح سواد رسانه‌ای و سطح جرایم پرداخته شده است. سوال اصلی بر پایه این محور بوده که اپیدمی کووید-۱۹ تا چه اندازه در افزایش جرایم سایبری تأثیر گذار بوده است؟ همچنین سوال‌های فرعی نیز میزان تأثیر اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش سواد رسانه‌ای جامعه است و فرضیه نیز بر این مبنا که اپیدمی کووید-۱۹ تا حد زیادی در افزایش ازدحام سایبری و بالا رفتن سطح سواد رسانه‌ای و جرایم سایبری تأثیر گذار بوده، مد نظر قرار گرفته شده است. اگرچه مقالاتی در زمینه سواد رسانه‌ای وجود دارد اما بررسی تأثیر اپیدمی کووید-۱۹ در سنجش توازن سواد رسانه‌ای با پیمایش جرایم سایبری با تکیه بر ابزار ازدحام سایبری اشاره‌ای نشده است. و این موضوع وجه نوآوری مقاله حاضر نسبت به مطالعات پیشین است. بارزترین مقالات که همپوشانی نسبی در موضوع را دارند عبارتند از: میائومیائو هو و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان؛ تأثیر همه‌گیری کووید-۱۹ بر میزان وقوع جرائم در شهرهای مختلف در سال ۲۰۲۲ پرداخته‌اند که نتایج حاصل از این پژوهش، تفاوت بارز با میزان وقوع جرائم در فضای سایبری دارد، حاکی از کاهش اغلب جرایم کلاسیک از جمله سرقت در این مطالعه می‌باشد. اما در فضای سایبر به دلیل آماده بودن بسترهای جرم‌زا قطعاً میزان جرائم افزایشی خواهد بود و مهم‌ترین راهکار پیشگیرانه و کاهنده جرائم، افزایش آگاهی و دانش‌افزایی کاربران با بهره‌گیری از تکنیک‌های سواد رسانه‌ای خواهد بود. همچنین سالمی و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان «استفاده کاربران از رسانه‌های اجتماعی و رابطه آن با سواد رسانه‌ای (در حوزه سلامت شهر تهران)» به این نتیجه رسیده‌اند که با وجود گسترش دسترسی اعضای جامعه به رسانه‌های اجتماعی، پایین بودن تحصیلات، مانع برخورداری کاربران از سواد رسانه‌ای (سواد رسانه‌ای سلامت) مطلوب است.

### روش شناسی

روش مورد استفاده در این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش اجرا، توصیفی - پیمایشی است. تحقیق توصیفی شامل جمع‌آوری اطلاعات برای آزمون فرضیه یا پاسخ به سوالات مربوط به وضعیت فعلی موضوع مطالعه می‌باشد.

جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش، شامل اساتید دانشکده حقوق، حقوق دان‌ها، قضات، وکلای دادگستری کارشناسان فناوری اطلاعات در شهرستان مراغه می‌باشند. و تعداد آن‌ها حدود ۱۱۵ نفر توسط پژوهشگر شناسایی شده است.

تعداد نمونه آماری در این پژوهش بر اساس فرمول کوکران و با لحاظ نمودن حجم جامعه آماری و اعمال روش نمونه‌گیری، ۹۰ نفر بر آورد گردیده است که حدود ۸۰ درصد حجم جامعه آماری می‌باشد.

<sup>1</sup> Miaomiao Hou, Zhaolong Zeng, Xiaofeng Hu, Jinming Hu

$$n = \frac{Nt^2 pq}{Nd^2 + t^2 pq} = \frac{115 \times (1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{115 \times (0/05)^2 + (1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5} = 90$$

عناصر فرمول‌های فوق به شرح زیر می باشند:

- جامعه آماری: N
- حجم نمونه: n
- احتمال وجود صفت: p
- عدم احتمال وجود صفت: q
- حدود اطمینان در سطح: ۰/۹۵ (t = ۱/۹۶)
- خطای قابل قبول (d = ۰/۰۵)

نظر بر اینکه جامعه آماری مورد مطالعه از نظر، شغل، جنسیت، تحصیلات، و سایر متغیرها در طبقات مختلفی جای گرفته اند، بنابراین برای نمونه‌گیری از شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی استفاده شده است.

روش گردآوری اطلاعات در مقاله حاضر از نوع کتابخانه‌ای و میدانی (پیمایشی) می باشد برای تدوین پیشینه پژوهش از منابع متعددی از جمله کتاب، مقاله و پایان نامه و سایر متون چاپی و دیجیتال و برای جمع‌آوری واکنش آزمودنی‌ها در مورد سواد رسانه‌ای و جرایم سایبری از پرسش‌نامه استفاده شده است.

پرسش‌نامه سواد رسانه‌ای و جرایم سایبری: این پرسشنامه یک ابزار محقق ساخته بوده که با استفاده از منابع نظری و شواهد تجربی در قالب طیف لیکرت پنج درجه‌ای تهیه شده است. این ابزار دارای ۴۰ گویه و ۷ مؤلفه می باشد. هریک از سوالات این پرسشنامه دارای ۵ گزینه بوده که از خیلی کم تا خیلی زیاد می باشد. مقیاس بندی شده است. ارزش عددی گزینه خیلی کم برابر ۱، گزینه کم برابر ۲، گزینه تا حدی برابر ۳، گزینه زیاد برابر ۴ و گزینه خیلی زیاد برابر ۵ می باشد.

برای تعیین روایی<sup>۱</sup> آزمون از روش روایی محتوایی استفاده شده است. اعتبار محتوا نوعی اعتبار است که معمولاً برای بررسی اجزای تشکیل دهنده یک ابزار اندازه‌گیری به کار برده می‌شود. اعتبار محتوایی یک ابزار اندازه‌گیری به سوال‌های تشکیل دهنده آن بستگی دارد. بنابراین اعتبار محتوا ویژگی ساختاری ابزار است که هم زمان با تدوین آزمون در آن تنیده می‌شود. اعتبار محتوایی یک آزمون معمولاً توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود.

یک مقیاس یا آزمون زمانی قابل اعتماد است<sup>۲</sup> که با انجام مکرر در شرایط یکسان و ثابت، نتایج مشابهی از آن بدست می‌آید. لذا منظور از قابلیت اعتماد علمی، حصول نتایج مشابه در تکرار آزمون‌های قبلی است. برای برآورد ضریب پایایی، ابزارها از روش الفای کرانباخ<sup>۳</sup> محاسبه شده است. و ضریب آلفای بدست آمده برای پرسشنامه برابر ۰/۸۱ بوده که در حد بالاتر از آلفای استاندارد (۰/۷۰) و مطلوب و قابل قبول می‌باشند.

برای تحلیل سوال‌های پژوهشی از روش آماری T برای نمونه‌های تک گروهی<sup>۴</sup> استفاده شده است. و توصیف و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS صورت گرفته است.



1 Validity  
 2 Reliability  
 3 cronbach's Alpha  
 4 One-Sample Statistics

## نتایج و یافته‌ها

جدول (۱) توزیع فراوانی و درصد آزمودنی‌ها بر اساس جنسیت، تحصیلات، شغل و رده سنی

متغیر	گزینه	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۶۶	۷۳
	زن	۲۴	۲۷
	کل	۹۰	۱۰۰
تحصیلات	لیسانس	۴۳	۴۷
	فوق لیسانس	۳۳	۳۷
	دکترای	۱۴	۱۶
	کل	۹۰	۱۰۰
شغل	استاد دانشگاه	۱۰	۱۱
	قاضی	۱۰	۱۱
	مامور پلیس فتا	۱۰	۱۱
	وکیل دادگستری	۲۰	۲۲
	کارشناس حقوق	۲۰	۲۲
	کارشناس فناوری اطلاعات	۲۰	۲۳
	کل	۹۰	۱۰۰
رده سنی	۲۰ الی ۳۰ سال	۱۱	۱۲
	۳۱ الی ۴۰ سال	۳۴	۳۸
	۴۱ الی ۵۰ سال	۳۳	۳۷
	۵۱ و بالاتر	۱۲	۱۳
	کل	۹۰	۱۰۰

از مجموع ۹۰ نفر از جامعه آماری مورد مطالعه در شهر مراغه، ۷۳ درصد مرد و ۲۷ درصد زن، ۴۳ درصد دارای مدرک تحصیلی لیسانس، ۳۷ درصد فوق لیسانس و ۱۶ درصد دارای مدرک تحصیلی دکترای و از نظر شغلی ۱۱ درصد استاد دانشگاه، ۱۱ درصد قاضی، ۱۱ درصد مامور پلیس فتا (پلیس سایبری)، ۲۲ درصد وکیل دادگستری، ۲۲ درصد کارشناس حقوق و ۲۲ درصد کارشناس فناوری اطلاعات بوده و همچنین ۱۲ درصد در رده سنی ۲۰ الی ۳۰ سال، ۳۸ درصد در رده سنی ۳۱ الی ۴۰ سال، ۳۷ درصد در رده سنی ۴۱ الی ۵۰ سال و ۱۳ درصد بقیه در رده سنی ۵۱ سال و بالاتر قرار دارند.

## تحلیل داده‌ها و آزمون سوال‌های پژوهش

سوال پژوهشی یکم: اپیدمی کووید-۱۹ تا چه اندازه در افزایش سواد رسانه‌ای جامعه تاثیر داشته است؟

جدول (۲) خلاصه آزمون t تک گروهی در مورد سوال یکم

تفاوت در فاصله اطمینان ۹۵٪		ارزش مورد آزمون (میانگین نظری جامعه) = ۳۰							متغیر
حد بالا	حد پایین	sig	Df	T	تفاوت میانگین ها	انحراف معیار	میانگین	تعداد	افزایش سواد رسانه ایی
۵/۹۸	۴/۵۷	۰/۰۰۱	۸۹	۱۴/۸۳	۵/۲۸	۳/۳۷	۳۵/۲۸	۹۰	

$H_0: \bar{x} = \mu \quad H_A: \bar{x} \neq \mu$

تفسیر داده‌های جدول ۲: داده‌های جدول بالا نشان می‌دهد که اپیدمی کووید-۱۹ در لزوم افزایش سواد رسانه ایی جامعه، تاثیر معنی داری داشته است. t بدست آمده با درجه آزادی ۸۹ برابر ۱۴/۸۳ بوده و با توجه به اینکه t بدست آمده از t بحرانی بیشتر می باشد و سطح معنی داری برابر ۰/۰۰۱ بوده که از سطح معنی داری حد اقل (۰/۰۵) کمتر می باشد. بنابراین فرض صفر ( $H_0$ )، رد و فرض تحقیق ( $H_1$ ) تایید می گردد و چنین استنباط می شود که تاثیر اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش سواد رسانه ایی، مثبت و بالا ارزیابی شده است. مقایسه میانگین ها نشان می دهد که میانگین دیدگاه نمونه مورد مطالعه در مورد تاثیر اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش سواد رسانه ایی جامعه، ۵/۲۸ واحد از میانگین نظری جامعه بر اساس پرسشنامه مورد استفاده بیشتر می باشد.

سوال پژوهشی دوم: اپیدمی کووید-۱۹ تا چه اندازه در افزایش جرایم سایبری تاثیر گذار بوده است؟

جدول (۳) خلاصه آزمون t تک گروهی در مورد سوال دوم

تفاوت در فاصله اطمینان ۹۵٪		ارزش مورد آزمون (میانگین نظری جامعه) = ۱۵							متغیر
حد بالا	حد پایین	sig	Df	T	تفاوت میانگین ها	انحراف معیار	میانگین	تعداد	میزان جرایم سایبری
۳/۱۲	۲/۲۴	۰/۰۰۱	۸۹	۱۲/۱۴	۲/۶۸	۲/۰۹	۱۷/۶۸	۹۰	

$H_0: \bar{x} = \mu \quad H_A: \bar{x} \neq \mu$

تفسیر داده‌های جدول ۳: داده‌های جدول بالا نشان می‌دهد که از دیدگاه خبرگان و افراد مطلع، اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش جرایم سایبری، تاثیر معنی داری داشته است. t بدست آمده با درجه آزادی ۸۹ برابر ۱۲/۱۴ بوده و با توجه به اینکه t بدست آمده از t بحرانی بیشتر می باشد و سطح معنی داری برابر ۰/۰۰۱ بوده که از سطح معنی داری حد اقل (۰/۰۵) کمتر می باشد. بنابراین فرض صفر ( $H_0$ )، رد و فرض تحقیق ( $H_1$ ) تایید می گردد و چنین استنباط می شود که تاثیر اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش جرایم سایبری، مثبت و بالا ارزیابی شده است. مقایسه میانگین ها نشان می دهد که میانگین دیدگاه نمونه مورد مطالعه در مورد تاثیر اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش جرایم سایبری، ۲/۶۸ واحد از میانگین نظری جامعه بر اساس پرسشنامه مورد استفاده بیشتر می باشد.

سوال پژوهشی سوم: اپیدمی کووید-۱۹ بر افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی تا چه حد تاثیر گذار است؟

جدول (۴) خلاصه آزمون t تک گروهی در مورد سوال سوم

تفاوت در فاصله اطمینان ۹۵٪		ارزش مورد آزمون (میانگین نظری جامعه) = ۱۵							متغیر
حد بالا	حد پایین	sig	Df	T	تفاوت میانگین ها	انحراف معیار	میانگین	تعداد	افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی
۱/۹۰	۱/۱۱	۰/۰۰۱	۸۹	۷/۵۳	۱/۵۱	۱/۹۰	۱۶/۵۱	۹۰	

$$H_0: \bar{x} = \mu \quad H_A: \bar{x} \neq \mu$$

تفسیر داده‌های جدول ۴: داده‌های جدول بالا نشان می‌دهد که از دیدگاه خبرگان و افراد مطلع، بحران اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی، تاثیر معنی داری داشته است. t بدست آمده با درجه آزادی ۸۹ برابر ۷/۵۳ بوده و با توجه به اینکه t بدست آمده از t بحرانی بیشتر می‌باشد و سطح معنی داری برابر ۰/۰۰۱ بوده که از سطح معنی داری حد اقل (۰/۰۵) کمتر می‌باشد. بنابراین فرض صفر ( $H_0$ )، رد و فرض تحقیق ( $H_1$ ) تایید می‌گردد و چنین استنباط می‌شود که تاثیر اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی، مثبت و بالا ارزیابی شده است. مقایسه میانگین ها نشان می‌دهد که میانگین دیدگاه نمونه مورد مطالعه در مورد تاثیر بحران اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی، ۱/۵۱ واحد از میانگین نظری جامعه بر اساس پرسشنامه مورد استفاده بیشتر می‌باشد.

سوال پژوهشی چهارم: افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی بر افزایش جرایم سایبری تا چه حد تاثیر گذار است؟

جدول (۵) خلاصه آزمون t تک گروهی در مورد سوال چهارم

تفاوت در فاصله اطمینان ۹۵٪		ارزش مورد آزمون (میانگین نظری جامعه) = ۱۵							متغیر
حد بالا	حد پایین	sig	Df	T	تفاوت میانگین ها	انحراف معیار	میانگین	تعداد	افزایش جرایم سایبری
۱/۹۳	۰/۷۳	۰/۰۰۱	۸۹	۴/۴۲	۱/۳۳	۲/۸۶	۱۶/۳۳	۹۰	

$$H_0: \bar{x} = \mu \quad H_A: \bar{x} \neq \mu$$

تفسیر داده‌های جدول ۵: داده‌های جدول بالا نشان می‌دهد که از دیدگاه خبرگان و افراد مطلع، ازدحام کاربران در فضای مجازی در افزایش جرایم سایبری، تاثیر معنی داری داشته است. t بدست آمده با درجه آزادی ۸۹ برابر ۴/۴۲ بوده و با توجه به اینکه t بدست آمده از t بحرانی بیشتر می‌باشد و سطح معنی داری برابر ۰/۰۰۱ بوده که از سطح معنی داری حد اقل (۰/۰۵) کمتر می‌باشد. بنابراین فرض صفر ( $H_0$ )، رد و فرض تحقیق ( $H_1$ ) تایید می‌گردد و چنین استنباط



می‌شود که افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی در افزایش جرایم سایبری علیه صحت و تمامیت داده‌ها، مثبت و بالا ارزیابی شده است. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که میانگین دیدگاه نمونه مورد مطالعه در مورد تاثیر افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی در افزایش جرایم سایبری علیه صحت و تمامیت داده‌ها، ۱/۳۳ واحد از میانگین نظری جامعه بر اساس پرسشنامه مورد استفاده بیشتر می‌باشد.

سوال پژوهشی پنجم: افزایش سواد رسانه‌ای بر کاهش جرایم در زمان افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی تا چه حد تاثیر گذار است؟

جدول (۶) خلاصه آزمون t تک گروهی در مورد سوال پنجم

تفاوت در فاصله اطمینان ٪۹۵		ارزش مورد آزمون (میانگین نظری جامعه) = ۱۵						متغیر
حد بالا	حد پایین	sig	Df	T	تفاوت میانگین‌ها	انحراف معیار	میانگین	تعداد
۲/۳۶	۲/۴۶	۰/۰۰۱	۸۹	۱۲/۹۷	۲/۹۱	۲/۱۳	۱۷/۹۱	۹۰

$H_0: \bar{x} = \mu \quad H_A: \bar{x} \neq \mu$

تفسیر داده‌های جدول ۶: داده‌های جدول بالا نشان می‌دهد که از دیدگاه خبرگان و افراد مطلع، افزایش سواد رسانه‌ای در کاهش جرایم سایبری در زمان افزایش مصرف رسانه‌ای، تاثیر معنی داری داشته است. t بدست آمده با درجه آزادی ۸۹ برابر ۱۲/۹۷ بوده و با توجه به اینکه t بدست آمده از t بحرانی بیشتر می‌باشد و سطح معنی داری برابر ۰/۰۰۱ بوده که از سطح معنی داری حد اقل (۰/۰۵) کمتر می‌باشد. بنابراین فرض صفر (H0)، رد و فرض تحقیق (H1) تایید می‌گردد و چنین استنباط می‌شود که تاثیر اپیدمی کووید-۱۹ در افزایش جرایم سایبری علیه صحت و اخلاق عمومی، مثبت و بالا ارزیابی شده است. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که میانگین دیدگاه نمونه مورد مطالعه در مورد تاثیر افزایش سواد رسانه‌ای در کاهش جرایم سایبری در زمان افزایش مصرف رسانه‌ای، ۲/۹۱ واحد از میانگین نظری جامعه بر اساس پرسشنامه مورد استفاده بیشتر می‌باشد.

## بحث و نتیجه‌گیری:

بمباران اطلاعات طبقه‌بندی نشده و آمیخته با موارد غیر سودمند و مخرب، قرار گرفتن پیام‌های ایدئولوژیک در بطن متون رسانه‌ای جهت اشاعه افکار و ارزش‌های خاص، دست‌کاری اذهان مردم با تفاسیر کذب و مغرضانه، هدف قرار دادن و جایگزین کردن آداب‌ورسوم، هنجارها و ارزش‌های مذهبی و فرهنگی جوامع با عقاید و آداب جعلی و ... در کنار موارد مفیدی چون بالا بردن سطح دانش و آگاهی از جهان پیرامون، فراهم آوردن دیدگاه‌های گوناگون در خصوص یک موضوع، همه و همه از حقایق انکارناپذیر و درهم‌آمیخته رسانه‌ها می‌باشند که اکثریت قریب به اتفاق دولت‌ها، با استفاده از ابزارهای نظارتی متفاوت به دنبال مدیریت و کنترل آثار سوء آن‌ها هستند.

با توجه به نتایج حاصله از جامعه آماری و تأثیر مستقیم و غیرمستقیم افزایش ازدحام کاربران در فضای مجازی در زمان اپیدمی کووید-۱۹، میزان جرایم سایبری نیز افزایش چشمگیری داشته است. همچنین افزایش مصرف رسانه‌ای یکی از مؤلفه‌های افزایش سواد رسانه‌ای می‌باشد و تأثیر سواد رسانه‌ای در کاهش میزان بزهکاری‌های سایبری بسیار تأثیر گذار است.

تحلیل داده‌های آماری در پژوهش حاضر نشان داد که، بحران کووید-۱۹، در افزایش سطح سواد رسانه‌ای و افزایش میزان جرایم تأثیر مثبت و معنی داری، داشته است. با وجود افزایش مصرف رسانه‌ای و به تبع آن سواد رسانه‌ای در ظاهر و به صورت کمی با افزایش بزهکاری سایبری همراه بوده. اما این آمار نمی‌تواند نقش پر رنگ سواد رسانه‌ای را کم رنگ جلوه نماید زیرا در تناسب میزان ازدحام کاربران در فضای مجازی و میزان جرایم قبل از اپیدمی کووید-۱۹ و دوران اپیدمی می‌توان به کاهش جرایم پی برد. با توجه به موارد بالا، تمام فرضیه‌ها مورد تأیید قرار گرفتند.

بنابراین بحران کووید-۱۹ توانست فرصتی باشد برای صاحب نظران و برنامه ریزان، تا تلاش نمایند برنامه‌ها و امکانات خود را با شرایط بحرانی که ازدحام کاربران در فضای مجازی و هجوم کاربران به فضای مجازی تصاعدی افزایش می‌یابد تطبیق نمایند. و لزوم توجه بیشتر بر مقوله سواد رسانه‌ای و تلاش بسیار موثر در جهت افزایش آن جهت از بین بردن چالش‌ها و تهدیدهای فضای مجازی که منجر به بروز جرایم در این فضا می‌گردد را در دستور کار خود قرار دهند.

هر تحقیقی تن‌ها می‌تواند سطح محدودی از یک جامعه را مورد بررسی قرار دهد. لذا برای شناخت بیشتر موضوع و بررسی همه‌جانبه موضوع، لازم است که تحقیقات دیگری در زمینه لزوم افزایش سواد رسانه‌ای در سطح گسترده‌تری و در شرایط و بسترهای متفاوت صورت بگیرد با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از جامعه آماری بهتر است مسئولین و برنامه ریزان فرهنگی کشور سعی در قرار دادن آموزش سواد رسانه‌ای در نظام آموزش و پرورش کشور و نظام تحصیلات تکمیلی داشته باشند. تا در صورت مواجهه با شرایط غیرعادی و پیش‌بینی نشده همچون اپیدمی‌ها و شرایط اقتصادی و اجتماعی و بلایای طبیعی که هجوم کاربران جهت بهره‌مندی از امکانات فضای سایبری افزایش می‌یابد، آمادگی لازم جهت ساماندهی مناسب فضای سایبری را داشته باشند تا بستر مناسب جهت افزایش جرایم سایبری فراهم نگردد.

همچنین آموزش مستمر این مهارت اجتماعی از سوی رسانه‌های جمعی به گروه‌های اجتماعی جامعه، فرهیختگان، مخاطبان رسانه‌ها. بسترسازی و حمایت از مطالعات پژوهشی و علمی در حوزه سواد رسانه‌ای در مؤسسات پژوهشی و دانشگاهی. بسترسازی، تشویق و ترغیب، افکار عمومی و افراد جامعه به بهره‌مندی از خدمات فناوری اطلاعات. آموزش جامعه‌پذیری و فرهنگ‌سازی مستمر بر روی مخاطبان از طریق فن‌ها، شیوه‌های گوناگون ارتباطی. آموزش مهارت‌های خاص تفکر انتقادی که یکی از اجزای اصلی سواد رسانه‌ای است را در بطن سیاست‌های جنایی جامعه جای داد. شرط موفقیت هر سیاستی، اهتمام در آموزش خانواده و آموزش کودکان و نوجوانان است. لیکن این امر

برای تربیت نیروی انسانی متخصص در مقابله با جرایم سایبری هم چنین تدوین و اجرای تدابیر امنیتی برای مقابله با جرایم سایبری امری ضروری است.

پیشنهادهای محققین در راستای ارتقای سطح سواد رسانه ای عبارت است از: نهادینه سازی سواد رسانه ای برای پیشگیری از جرائم سایبری از طریق تصویب لایحه پیشگیری از وقوع جرائم سایبری و تمرکز فعالیت سازمان ها و نهادهای دولتی و غیردولتی و مدنی. با توجه به اهمیت فرایند پی جویی جرائم سایبری در قبل از وقوع جرم باید ارتقای سطح فرهنگ فردی، اجتماعی و سازمانی را در استفاده از فرصتهای فضای مجازی و آشنایی با تهدیدها و آسیب پذیری ها با رویکرد تغییر نگرش در افراد و آشنایی آنان با این فضا و تقویت نقش آموزشی و آگاه سازی و اطلاع رسانی توسط والدین، مؤسسات، سازمانها و نهادهای متولی به منظور کاهش جرم مورد توجه و تأکید قرار گیرد؛

پیشنهاد کاربردی تر اینکه؛ ضرورت به کار بردن تدابیر آموزشی آگاهی ساز، نسبت به کودکان و نوجوانان به منظور رشد و ارتقا سواد رسانه ای جامع آنان و نیز درونی سازی هنجارهای مثبت سایبری که با تدابیر آگاهی ساز متفاوتند، راهبردهای آموزشی در دوران کودکی و نوجوانی، در حالی که تدابیر آگاهی ساز به عنوان تدابیر مکمل به طور مستمر در این فرایند ادامه دارند و تفاوت این دو، در مدت زمانی است که سیاست گذاران حوزه مربوطه به منظور بهره برداری از آن مشخص می کنند، فلذا با پیاده سازی مؤلفه های سواد رسانه ای جامع در قالب مؤسسات و واحدهای آموزشی در مقاطع آموزشی و تحصیلی و تربیتی، جهت کاهش بزه کاری و بزه دیدگی و نهایتا پیشگیری از جرایم سایبری می باشد.

## منابع

- بهره‌مند، حمید؛ محمد کوره‌پز، حسین؛ سلیمی، احسان. (۱۳۹۳). «راهبردهای وضعی پیشگیری از بزهکاری سایبری». آموزه‌های حقوق کیفری. دانشگاه علوم اسلامی رضوی. شماره ۷. صص ۱۷۶-۱۴۷.
- بیگ زاده، ابراهیم؛ قاری سید فاطمی، سید محمد؛ محمودی، سید هادی؛ لطیفیان، محمد حسین. (۱۳۹۹). «معضل کرونا در آینه حقوق بین الملل». فصلنامه تحقیقات حقوقی ویژه نامه حقوق کرونا. صص ۵۷-۱۱.
- براتیجان، طاهره؛ هاشمی، شهناز؛ جعفری، علی؛ سلطانی فر، محمد. (۱۴۰۰). «بررسی مقایسه‌ای علل گرایش به شبکه‌های اجتماعی یا ماهواره‌ای برای دریافت اخبار (مطالعه موردی: شهروندان اردبیل)». فصلنامه علمی مطالعات میان رشته‌ای ارتباطات و رسانه. سال ۴. شماره ۱ (پیاپی ۱۱). بهار ۱۴۰۰. صص ۱۲۸-۱۰۳.
- تقی زاده، عباس. (۱۳۹۳). «ارتقای سواد رسانه‌ای زمینه کاهش آسیب‌های اجتماعی نوپدید فضای مجازی». نخستین کنگره ملی آسیب‌های اجتماعی.
- توکلی، فخرالدین؛ مرتضوی، سید مرتضی؛ کشاورزی ترک، محسن. (۱۳۹۹). «تعیین عوامل راهبردی موثر بر پیشگیری از جرایم سایبری با رویکرد دلفی فازی». نشریه علمی انتظام اجتماعی. سال دوازدهم. شماره ۴. صص ۱۴۰-۱۱۳.
- حق گو، جواد؛ سلیمانی، غلامعلی. (۱۳۹۹). «چگونگی رویارویی رسانه‌های دولتی ایران با بحران کرونا». پژوهشنامه علوم سیاسی. سال پانزدهم. شماره چهارم. صص ۷۳-۹۶.
- حق‌پرست، محمد اسماعیل؛ دهقان شاد، حوریه. (۱۳۹۳). «مطالعه مهارت‌های سواد رسانه‌ای کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایران: مطالعه موردی کاربران اینستاگرام و فیس‌بوک». اولین اجلاس بین‌المللی سواد رسانه‌ای در ایران. صص ۴۹-۳۵.
- خواجه، احمد؛ انبارکی، لیلا. (۱۳۹۳). «ضرورت سواد رسانه‌ای و تأثیر آن بر حفظ حریم خصوصی». اولین اجلاس بین‌المللی سواد رسانه‌ای در ایران. صص ۴۳-۲۹.
- رضوی، سید نورالدین؛ عبدالملکی، پروانه. (۱۳۹۹). «نقش عوامل روان شناختی در گرایش دانشجویان به فضای مجازی». فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین. سال ششم. شماره ۲۳. پاییز ۱۳۹۹. صص ۱۰۰-۸۲.
- شاملو، باقر. (۱۳۹۹). «بازخوانی سیاست جنایی پیشگیرانه در پاندمی کوید-۱۹ و تئوری آشوب». فصلنامه تحقیقات حقوقی ویژه نامه حقوق کرونا. صص ۱۴۲-۱۱۱.
- غنی زاده، مصطفی؛ یوسفی، علی؛ صدیق اورعی، غلامرضا. (۱۳۹۹). «تناسب یابی هنجارهای عمل و تعامل با ساختار آن در اینستاگرام». فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین. سال ششم. شماره ۲۳. پاییز ۱۳۹۹. صص ۵۶-۳۷.
- محمدی برزگر، جعفر. (۱۳۹۹). «موانع و راهکارهای پیشگیری انتظامی از جرایم هرزه نگاری در فضای سایبر». نشریه علمی انتظام اجتماعی. سال دوازدهم. شماره ۴. زمستان ۹۹. صص ۱۶۸-۱۴۱.
- مظفری، مصطفی؛ میرزائی، مرتضی. (۱۴۰۰). «بررسی حقوقی نحوه عملکرد و مسئولیت دولت در جبران خسارات ناشی از بحران کوید-۱۹». فصلنامه تحقیقات حقوقی - ویژه نامه حقوق و کرونا. صص ۳۸۵-۴۱۰.
- مقبلی، محمد. (۱۴۰۰). «تحلیل و ضرورت تدوین استراتژی و برنامه ریزی استراتژیک سازمان در شرایط بحران بین المللی کرونا». هشتمین کنفرانس بین المللی پژوهشهای مدیریت و علوم اسلامی در ایران.

## منابع لاتین

- Dashora, K. (2011). Cyber crime in the society: Problems and preventions. Journal of Alternative Perspectives in the social sciences, 3(1), pp. 240-259. Retrieved from: [https://www.japss.org/upload/11\\_Dashora%5B1%5D.pdf](https://www.japss.org/upload/11_Dashora%5B1%5D.pdf)
- Furnell, S. (2003, July). Cybercrime: vandalizing the information society. In International Conference on Web Engineering (pp. 8-16). Springer, Berlin, Heidelberg. Retrieved from: [https://link.springer.com/chapter/10.1007/3-540-45068-8\\_2](https://link.springer.com/chapter/10.1007/3-540-45068-8_2)
- Miaomiao Hou, Zhaolong Zeng, Xiaofeng Hu, Jinming Hu.(۲۰۲۱) . Investigating the Impact of the COVID-19 Pandemic on Crime Incidents Number in Different Cities .Journal of Safety Science and Resilience S2666-4496(22)00013-5 <https://doi.org/10.1016/j.jnlssr.2021.10.008>.
- Okutan, A. (2019). A framework for cyber crime investigation. Procedia Computer Science 158,pp. 287-294. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2019.09.054>